

ПОСТМОРТАЛНА АСИСТИРАНА РЕПРОДУКЦИЯ

*Ас. д-р Мария П. Петрова
Варненски свободен университет „Черноризец Храбър“, България
Юридически факултет
Катедра „Правни науки“*

POSTHUMOUS ASSISTED REPRODUCTION

*Assist. Professor, Ph.D. Mariya P. Petrova
Varna Free University „Chernorizets Hrabar“, Bulgaria
Faculty of Law
Department of Legal Sciences*

Резюме

Постморталната асистирана репродукция е забранена в България е забранена както поради българските традиции и установената правна теория и практика, така и от съображения от най-различно естество: социално-икономическо, биологическо, етично, психологическо и др. Но според практики в чужди държави въпросът за този вид репродукция предизвиква теоретичен и практически интерес. Авторът представя своето виждане за отразяването на този въпрос върху решаването на проблемите на бащинството, на наследяването и на произтичащите от тях правни последици.

Ключови думи: *постмортална асистирана репродукция, бащинство, дете.*

Abstract

The posthumous assisted reproduction is forbidden in Bulgaria due to the Bulgarian traditions and the established legal theory and practice, as well as because of considerations of various nature: socio-economic, biological, ethical, psychological, etc. However, according to the practices in some foreign countries, the issue concerning this type of reproduction provokes theoretical and practical interest. The author presents her view on the impact of this issue for resolving the problems related to paternity, inheritance and the legal consequences resulting from them.

Key words: *posthumous assisted reproduction; paternity; child.*

Doi: <https://doi.org/10.36997/LBCS2020.179>

Въведение

Особен случай на асистирана репродукция е постморталната, която в България е забранена.

Тя не е разрешена и в редица други държави, например в Италия и Франция, а в Германия даже е предвидена наказателна отговорност за това. В Австралия и Израел репродукцията *post-mortem* е частично разрешена, но тя се прилага в Русия и някои щати на САЩ, като първите регистрирани случаи на посмъртно извличане на сперматозоиди датират още от 1980 г. (Свитнев, 2011, стр. 30 – 43).

Въпросът за асистирана репродукция *post-mortem* придобива все по-голяма значимост и във връзка с развиване на технологиите и постиженията на медицината.

Той предпоставя и много подвъпроси¹, за които медицината отдавна има отговори. Но тези отговори правото и етиката все още не приемат.

Пречки за прилагането на постморталната репродукцията в България са както българските традиции и установената правна теория и практика, така и съображения от най-различно естество: социално-икономическо, биологическо, етично, психологическо и др.

Тази репродукция не се приема и от Българската православна църква, още повече че тя поначало се обявява категорично против всички методи на асистирана репродукция.

Позицията на църквата е крайна: че това е „в най-висша степен богословски и екзистенциален въпрос“, че „правомощията на науката и, в частност, на медицината не са безусловни и безгранични, особено когато те се отнасят до венеца на творението – човека“ и че „единствено Бог е този, който задава физическите и духовните измерения на човешкото съществуване“².

И все пак на съвременното българско общество се налага да решава редица проблеми, които имат все по-глобален характер, макар да няма за тях еднозначни решения.

От такова естество е и проблемът за разрешаването на постморталната асистирана репродукция чрез използването на гамети от починало лице или на зиготи, създадени от негови гамети.

Изложение

През последната година в общественото пространство широко се дискутира случаят на една вдовица, с чийто съпруг приживе са започнали *in vitro* процедура, но не са я завършили поради неговата внезапна смърт.

При спазване на законодателството последващи действия не са извършени, но жената ангажира държавата в лицето на различни държавни органи и институции, както и неправителствени организации, за да ѝ бъде позволено да роди дете от починалия ѝ съпруг.³

Този случай, макар и не изолиран в практиката, предизвиква различни реакции в обществото, в това число полюсни позиции за решаването на поставения проблем.

От една страна, законодателството е предвидило норми, които забраняват постморталната асистирана репродукция.

Забраната се подкрепя от привържениците на тезата, че е егоистично да се създаде дете само от преживялата съпруга, тъй като детето ще бъде лишено от баща и в този смисъл полусирак, какъвто е разглежданият случай и че това фактическо положение не може да се сравнява със случаите, когато детето вече е било заченато или родено преди смъртта на своя баща.

---

¹ Например използването от преживелия съпруг/преживялата съпруга на скорошни фоликули от коса на починалия съпруг/съпруга или създаване по изкуствен път на овоцити или сперматозоиди и т.н., с цел постмортална асистирана репродукция (бел. моя).

² Вж. Становище на Св. Синод на Българската православна църква – Българска патриаршия относно методите на асистираната репродукция и заместващото майчинство. http://www.bg-patriarshia.bg/index.php?file=attitude_6.xml. Последно посетен на 15.01.2019 г.

³ Вж. Има ли шанс Ася Йорданова да роди дете от починалия си съпруг. <https://btvnovinite.bg/bulgaria/obshtestvo/ima-li-shans-asja-jordanova-da-rod-dete-ot-pochinalija-si-saprug.html>. Последно посетен на 15.01.2019 г.

Тази, първа теза се подчинява и на опасенията за злоупотреба с гамети и зиготи.

От друга страна, от привържениците на противоположната теза се изтъкват като аргумент практики в чужди държави.

Те считат, че постморталната асистирана репродукция трябва да бъде разрешена и в България, в случай на изрична декларация, дадена приживе от починалия, в която той е изразил желанието си/съгласието си след неговата смърт да бъдат използвани негови гамети или зиготи.

Втората теза се основава и на правото на всеки човек да има дете, както и на правото на всеки човек да продължи своя род и след смъртта си.

Според медицинските стандарти, определени в Наредба № 28 от 20 юни 2007 г. за дейности по асистирана репродукция (съкр. НДАР), смъртта е предпоставка както за блокиране, така и за изтегляне и унищожаване на яйцеклетки, сперматозоиди и зиготи, независимо от наличието на декларирано приживе желание от съпруга/съпругата или партньора/партньорката по отношение на овоцити, съответно – сперматозоиди или зиготи.⁴

С НДАР освен това е забранено вземането (добиването) на гамети от мъртви лица или лица в мозъчна смърт.⁵

Отделно от това, в наследственото право не са предвидени изрични норми, които да признават или да забраняват правото на наследяване на гамети/зиготи.

Въз основа на императивните правни норми, дори починалото лице да е декларирано⁶ приживе желанието/съгласието си негови гамети или зиготи да бъдат използвани за асистирана репродукция и макар че не е допустимо, може да се направи извод, че презумпция за бащинство *post-mortem* трябва да се признае само, ако асистираната репродукция е извършена приживе. Още повече че е доказано, че във връзка с физиологичните особености постмортално може да се получи само мъжка гамета, а при жените – само овариална тъкан, от която евентуално да се култивира овоцит. Все пак теоретично и практически е възможно и постмортално получаване на гамети (Свитнев, 2011, стр. 33).

Това означава, че самата медицинска интервенция, независимо кой от методите на асистираната репродукция е приложен (извличане на гамети, вътрематочна инсеминация, трансфер на гамети във фалопиевите тръби, трансфер на зигота във фалопиевата тръба или ембриотрансфер, или още инвитро оплождане), трябва да е осъществена преди смъртта на бащата и при спазване на правилата за валидността на самата интервенция⁷.

⁴ Вж. чл. 70, т. 4 и 5 и чл. 71, т. 7 и 8 от НДАР.

⁵ Вж. т. 5.2. от Раздел IV на НДАР „Медицински дейности и биологично-лабораторни методи, прилагани при асистирана репродукция“.

⁶ Дори когато декларацията изрично включва желанието за използването на гаметите/зиготите и за след смъртта на деклариращия (бел. моя).

⁷ Следва да се уточни, че относимите към установяването и оспорването на произхода от бащата са обуславящите зачеването термини и то тези, които са в пряка зависимост от годността на генетичния материал на мъжа и етапа на съответната процедура по асистирана репродукция. От тази гледна точка относимо е значението на всяко едно от изброените понятия: *овоцитът* е незряла яйцеклетка; *гаметата* е зряла полова клетка (сперматозоид или яйцеклетка), или още клетка с хаплоиден хромозомен набор, чрез която организмите се размножават полово; *зиготата* е клетка в момента на зачеването, нарича се още оплодена яйцеклетка; *ембрионът* означава зигота след момента на зачеването до началото на органогенезата; а *плодът* – това е ембрионът след началото на органогенезата, настъпващ в началото на единадесетата гестационна седмица или деветата след оплождането. От значение за произхода са най-вече два момента – зачеването (и в този смисъл при асистираната репродукция – трансферът на гамети или зиготи) и раждането: *зачеването* – от гледна точка на възможния период на зачеването на детето, а *раждането* – от гледна точка на изчисляването на сроковете за вероятното/предполагаемото бащинство (бел. моя).

Също така за признаване на бащинството не би имало значение с какъв генетичен материал е осъществена асистираната репродукция – на единия или и двамата съпрузи, с донорски овоцит (яйцеклетка) и/или донорски сперматозоид, съответно – от какво зиготите са създадени – от генетичен материал на двамата съпрузи или на единия от тях и/или с донорски материал.

Значение би имало само да е бил налице брак, по време на който детето да е било родено при помощта на някой от методите на асистираната репродукция и да не са изтекли триста дни от прекратяването на брака.

Необходимо е още да се установи, че починалият съпруг е дал изрично своето информирано съгласие за всяка конкретна процедура, или по-конкретно – за процедурата, от която детето е заченато и родено.

В останалите случаи, когато например детето е било заченато преди брака и е извършена асистирана репродукция при двама небрачни партньори, бащинството ще се признае само, ако партньорите впоследствие са сключили брак и към момента на раждането на детето не са изтекли триста дни от прекратяването му, включително и със смъртта на бащата, както и при положение, че починалият е декларирал желанието/съгласието си за която и да е от дейностите по асистираната репродукция.

Остава също възможността да се приложи някой от другите способи за установяване на бащинството – чрез припознаване на детето приживе от страна на починалия партньор на майката⁸, или евентуално – с установителен иск, предявен от майката или детето срещу наследниците на починалия⁹.

В последния случай обаче е необходимо да се докаже генетичната връзка между починалия мъж и детето.

Заклучение

От изложеното може да се направи извод, че правото в значителна степен изостава от развитието на обществените отношения и на науката, най-вече медицинската.

Независимо, че са приети стандарти за асистираната репродукция, въвн от тях съществуват някои проблеми, които остават неразрешени.

Черпейки опыта на чужди държави, България би могла да въведе норми, които по императивен път да решат постморталната репродукция по ясен и категоричен начин, който несъмнено трябва да бъде съобразен с възможните рискове от злоупотреба.

Но това предполага да се проведе задълбочен анализ на асистираната репродукция post-mortem от различни гледни точки, с участието на компетентни специалисти от различни области на науката и практиката, в това число и юристи.

Несъмнено една нова нормативна уредба по въпросите на постморталната асистирана репродукция би се отразила и на решаването на проблемите на прозхода, на наследяването и на произтичащите от тях правни последици.

Използвана литература

1. **Свитнев, К.Н.** (2011). Правовые и етические аспекты посмертной репродукции // Правовые вопросы в здравоохранении. № 6, стр. 30 – 43.

---

⁸ Според чл. 64, ал. 1, изр. 2, предл. 1 от Семейния кодекс е допустимо припознаване и на заченати деца (бел. моя).

⁹ Вж. чл. 72, ал. 2 от Семейния кодекс. Проблем би възникнал, ако починалият не е оставил наследници, съответно – бащинството няма да може да се установи (бел. моя).

2. (Svitnev, K.N. (2011). Pravovie I eticheskie aspekti postmertnoy reprodukcii // Pravovie voprosi v zdravooohranenii. № 6, str. 30 – 43.)
3. **Има ли шанс Ася Йорданова да роди дете от починалия си съпруг.** Налице е: <https://btvnovinite.bg/bulgaria/obshtestvo/ima-li-shans-asja-jordanova-da-rodidete-ot-pochinalija-si-saprug.html>. [достъп за последен път: 25.10.2020].
4. **Становище на Св. Синод на Българската православна църква – Българска патриаршия относно методите на асистираната репродукция и заместващото майчинство.** Налице е: <https://bg-patriarshia.bg/attitude-6> [достъп за последен път: 25.10.2020].

За контакти: ас. д-р Мария П. Петрова
ВСУ „Черноризец Храбър“
Юридически факултет
Катедра „Правни науки“
e-mail: mariya.p.petrova@abv.bg